O’ZBEKISTONDA RAQAMLI TO’LOVLAR VA NAQD PULSIZ HISOB-KITOBLAR TENDENSIYALARI: STATISTIK TAHLIL VA ISTIQBOLLAR

Najmiddinova Iroda Najmiddin qizi
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Moliya fakulteti 2-bosqich talabasi
e-mail: inajmiddinova0@gmail.com

Ilmiy rahbar: **Shakirova Nigora Axralovna**
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Statistiksa kafedrasi PhD, dotsenti
Elektron pochta: shakirova0130@gmail.com
Orcid: 0009-0006-5025-4764

Annotatsiya: *Mazkur maqolada O‘zbekistonda raqamli to‘lovlar va naqd pulsiz hisob-kitoblarning rivojlanish tendensiyalari statistik ma’lumotlar asosida tahlil qilingan. Tadqiqotda bank kartalari, to‘lov terminallari va zamonaviy elektron to‘lov texnologiyalarining rivojlanish dinamikasi o‘rganilgan. Tahlil natijalariga ko‘ra, 2025-yilda POS/E-POS terminallari orqali amalga oshirilgan operatsiyalar hajmi 460,26 trln so‘mni tashkil etgan. Shu bilan birga, naqd pul aylanmasining yuqori hajmi an’anaviy to‘lov shakllari hamon muhimligini ko‘rsatadi. Tadqiqotda statistik taqqoslash, dinamik tahlil va umumlashtirish usullaridan foydalanilgan. Olingan natijalar raqamli to‘lovlarni rivojlantirish istiqbollarini baholashga xizmat qiladi.*

Kalit so‘zlar: *raqamli to‘lovlar, naqd pulsiz hisob-kitoblar, bank kartalari, elektron to‘lovlar, POS-terminallar, NFC texnologiyasi, to’lov tizimi, raqamli moliyaviy xizmatlar.*

1. KIRISH

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi moliyaviy munosabatlar va to‘lov tizimlarida sezilarli o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Bank kartalari, mobil ilovalar, kontaktsiz texnologiyalar va elektron to‘lov vositalarining ommalashuvi hisob-kitoblarning tezkorligi va shaffofligini oshirish bilan birga, pul aylanishi tarkibining o‘zgarishiga ham ta’sir ko‘rsatmoqda.

O‘zbekistonda to‘lov infratuzilmasining kengayishi ushbu jarayonning muhim ko‘rsatkichidir. Markaziy bank ma’lumotlariga ko‘ra, 2025-yil yakunida muomaladagi bank kartalari soni 68,27 mln donaga, POS-terminallar soni 430,8 mingtaga yetgan. POS va E-POS terminallari orqali amalga oshirilgan operatsiyalar hajmi esa 460,26 trln so‘mni tashkil etgan. Bu raqamlar elektron to‘lov vositalarining kundalik iqtisodiy munosabatlardagi ahamiyati ortib borayotganini ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, raqamli to‘lovlarning kengayishi naqd puldan foydalanishning to‘liq qisqarishini anglatmaydi. 2025-yilda banklar orqali o‘tgan naqd pul aylanmasi 1 250 trln so‘mni tashkil etgani to‘lov bozorida an’anaviy va raqamli hisob-kitoblar parallel ravishda saqlanayotganini ko‘rsatadi. Bu holat to‘lov infratuzilmasi, aholining raqamli xizmatlardan

foydalanish imkoniyatlari va tadbirkorlik subyektlarining elektron hisob-kitoblarga moslashuvini kompleks o‘rganishni talab etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi O‘zbekistonda raqamli to‘lovlar va naqd pulsiz hisob-kitoblarning rivojlanish dinamikasini statistik ma’lumotlar asosida baholash, mavjud tendensiyalarni aniqlash hamda istiqbolli rivojlanish yo‘nalishlarini asoslashdan iborat. Tadqiqotda to‘lov infratuzilmasi ko‘rsatkichlari o‘zaro taqqoslanib, raqamli to‘lovlarning iqtisodiyotdagi o‘rni va ularni yanada rivojlantirish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili

O‘zbekistonda naqd pulsiz hisob-kitoblar va to‘lov tizimining rivojlanishi mahalliy olimlar tomonidan turli yo‘nalishlarda o‘rganilgan. K.N. Navro‘zova va O.A. Ortiqovning “Naqd pulsiz hisob-kitoblar va to‘lovlar tizimi” nomli o‘quv qo‘llanmasida milliy to‘lov tizimining shakllanishi, hisob-kitob shakllari va ularni takomillashtirish masalalari yoritilgan [31].

N. Nuraliyev raqamli to‘lovlarning rivojlanishini Uzcard, Humo, Payme va Click kabi to‘lov ekotizimlari hamda aholining moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari bilan bog‘liq holda tahlil qilgan [32]. S. Murodov esa raqamli banklarning rivojlanishi, innovatsion xizmatlar va ularning an’anaviy banklar bilan raqobatdagi o‘rnini o‘rgangan [33].

Sh. Raximova naqd pulsiz hisob-kitoblarning soliq ma’muriyatchiligi, iqtisodiy operatsiyalar shaffofligi va raqamli nazoratdagi ahamiyatiga e’tibor qaratgan [34]. A. Yo‘ldoshbekov elektron to‘lovlar va QR-kod texnologiyalarining moliyaviy nazorat bilan bog‘liq huquqiy jihatlarini tahlil qilgan [35]. D.B. Tadjibekovaning tadqiqotida esa raqamli to‘lovlarning davlat budjeti daromadlari va iqtisodiy operatsiyalar shaffofligiga ta’siri ko‘rib chiqilgan.

Umuman olganda, mavjud tadqiqotlarda to‘lov tizimining iqtisodiy asoslari, raqamli bank xizmatlari va elektron to‘lovlarning fiskal ahamiyati yoritilgan. Biroq to‘lov infratuzilmasi, raqamli to‘lovlar dinamikasi va naqd pul aylanmasini yagona statistik yondashuv asosida kompleks tahlil qilish masalasi qo‘shimcha o‘rganishni talab etadi. Mazkur maqola ushbu yo‘nalishlarni o‘zaro bog‘liq holda tahlil qilishga qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi

[31] Navro‘zova K.N., Ortiqov O.A. Naqd pulsiz hisob-kitoblar va to‘lov tizimi: o‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Cho‘lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2014.

[32] Nuraliyev N. O‘zbekistonda raqamli to‘lovlarning rivojlanish dinamikasi va moliyaviy inklyuzivlikka ta’siri // Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil. – 2026. – T. 4, № 6. – B. 66–71.

[33] Murodov S. O‘zbekistonda raqamli banklarning o‘rni va ularning moliyaviy xizmatlar bozoridagi raqobatga ta’siri // Moliya va bank ishi. – 2025. – T. 11, № 3. – B. 52–57.

[34] Raximova Sh. Naqd pulsiz hisob-kitoblarning soliq ma’muriyatchiligini takomillashtirishdagi roli // Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot. – 2026. – T. 4, № 4. – B. 1265–1270.

[35] Yo‘ldoshbekov A. Naqdsiz hisob-kitoblar va raqamli nazorat tizimlarining huquqiy ahamiyati // Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari. – 2026. – T. 6, № 2. – B. 359–367.

Tadqiqotda O‘zbekistonda raqamli to‘lovlar va naqd pulsiz hisob-kitoblarning rivojlanish holatini baholash uchun iqtisodiy-statistik, qiyosiy va dinamik tahlil usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning axborot bazasini O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining bank kartalari, to‘lov terminallari, bankomatlar, elektron to‘lovlar va naqd pul muomalasiga oid rasmiy statistik ma’lumotlari tashkil etdi.

Tahlil jarayonida bank kartalari soni, to‘lov infratuzilmasi, POS/E-POS operatsiyalari, raqamli to‘lovlar hajmi va naqd pul aylanmasining yillar bo‘yicha o‘zgarishi ko‘rib chiqildi. Ko‘rsatkichlarning mutlaq o‘zgarishini aniqlash uchun quyidagi formuladan foydalanildi:

$\Delta Y = Y_t - Y_{t-1}$

bu yerda Y_t — joriy davr ko‘rsatkichi, Y_{t-1} — undan oldingi davr ko‘rsatkichi, ΔY esa ko‘rsatkichning mutlaq o‘zgarishini ifodalaydi.

Ko‘rsatkichlarning o‘sish sur’atini aniqlashda esa quyidagi formula qo‘llanildi:

$T = (Y_t / Y_{t-1}) \times 100$

Mazkur usullar asosida raqamli to‘lovlar va to‘lov infratuzilmasidagi o‘zgarishlar o‘zaro taqqoslandi, ularning rivojlanish dinamikasi baholandi hamda aniqlangan tendensiyalarning iqtisodiy mazmuni tahlil qilindi.

Asosiy qism va natijalar

O‘zbekistonda raqamli to‘lovlarning rivojlanishi, avvalo, to‘lov infratuzilmasining kengayishi va elektron hisob-kitoblardan foydalanish faolligining ortishida namoyon bo‘lmoqda. Bank kartalari, POS-terminallar, bankomatlar va mobil to‘lov vositalarining ko‘payishi aholining kundalik moliyaviy operatsiyalarida raqamli kanallarning ahamiyatini oshirmoqda.

2021–2025-yillar davomida muomaladagi bank kartalari soni izchil o‘sib, 2021-yildagi 27,1 mln donadan 2025-yil yakunida 68,27 mln donaga yetgan [36; 37]. Bu qariyb 2,5 baravar o‘sishni anglatadi. Mazkur tendensiya bank kartalarining kundalik xaridlar, xizmatlar uchun to‘lovlar va masofaviy hisob-kitoblardagi o‘rni kuchayib borayotganini ko‘rsatadi. Bu natijalar quyidagi jadvalda ifodalangan.

1-jadval. O‘zbekistonda bank kartalari va to‘lov infratuzilmasining ayrim ko‘rsatkichlari

Ko‘rsatkich	2021	2022	2023	2024	2025
Bank kartalari, mln dona	27,1	34,2	46,2	62,0	68,27
To‘lov terminallari, ming dona	—	—	—	426,0	430,76

[36] O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. 2026-yil 1-yanvar holatiga muomaladagi bank plastik kartalari, terminallar, bankomat va infokiosklar hamda 2025-yil yanvar–dekabr oylari davomida to‘lov terminallari orqali tushgan tushumlar to‘g‘risida ma’lumot [Elektron resurs]. – 2026. – 20 yanvar.

[37] O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. To‘lov tizimining ko‘rsatkichlari [Elektron resurs]. – Toshkent.

Bankomat va o‘z-o‘ziga xizmat ko‘rsatish qurilmalari, ming dona	—	—	—	—	40,09
POS/E-POS operatsiyalari, trln so‘m	—	—	—	326,7	460,26

Manba: O’zbekiston Respublikasi Markaziy banki

Jadvaldan ko‘rinadiki, 2025-yilda POS/E-POS terminallari orqali amalga oshirilgan operatsiyalar hajmi 460,26 trln so‘mni tashkil etgan. 2024-yildagi 326,7 trln so‘m bilan taqqoslaganda, bu ko‘rsatkich 133,56 trln so‘mga yoki qariyb 40,9 foizga oshgan. Shu bilan birga, 2025-yil oxirida 430,76 mingta POS-terminal hamda 40,09 mingta bankomat va o‘z-o‘ziga xizmat ko‘rsatish qurilmasi mavjud bo‘lgan [9]. Bu ma’lumotlar to‘lov infratuzilmasi kengayishi bilan birga elektron hisob-kitoblar hajmi ham ortganini ko‘rsatadi.

Raqamli to‘lovlar bozorida infratuzilmaning kengayishi bilan bir qatorda, texnologik vositalar tarkibi ham diversifikatsiyalashmoqda. An’anaviy karta va terminal to‘lovlariga NFC, QR-kod hamda mobil ilovalar orqali amalga oshiriladigan operatsiyalar qo‘shilmoqda. Markaziy bank ma’lumotlariga ko‘ra, 2024-yilda NFC texnologiyasi orqali amalga oshirilgan to‘lovlar hajmi 41,4 trln so‘mga, QR-online tizimi orqali amalga oshirilgan operatsiyalar hajmi esa 441,8 mlrd so‘mga yetgan [38]. Ushbu texnologiyalar to‘lov jarayonini soddalashtirish va kichik biznes subyektlari uchun naqdsiz hisob-kitob imkoniyatlarini kengaytirishda muhim ahamiyatga ega.

To‘lovlar tarkibidagi o‘zgarishlar umumiy bank to‘lovlari hajmida ham kuzatiladi. 2025-yilda banklar orqali o‘tgan jami to‘lovlar hajmi 1 075 trln so‘mni tashkil etib, bir yilga nisbatan 28 foizga oshgan. Ushbu hajmning 43 foizi terminal va mobil to‘lovlar hissasiga to‘g‘ri kelgan, savdo va xizmatlar sohasida esa mazkur ulush 48 foizni tashkil etgan [39]. Bu ko‘rsatkichlar raqamli to‘lovlarning kundalik iqtisodiy operatsiyalardagi o‘rni ortayotganini ko‘rsatadi. Biroq ushbu ulushlar barcha hisob-kitoblar to‘liq raqamlashtirilganini anglatmaydi.

Raqamli to‘lovlarning kengayishiga qaramay, naqd pul muomalasi ham iqtisodiyotda muhim o‘rin tutmoqda. 2025-yilda banklar orqali o‘tgan naqd pul aylanmasi 1 250 trln so‘mni tashkil etgan [40]. Bu holat raqamli va an’anaviy to‘lov shakllari hozircha parallel ravishda qo‘llanilayotganini ko‘rsatadi. Raqamli to‘lovlar tezkorlik va qulaylikni ta’minlasa, naqd pul ayrim savdo nuqtalari va raqamli infratuzilma imkoniyatlari cheklangan hududlarda ahamiyatini saqlab qolishi mumkin.

[38] O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. To‘lov tizimining ko‘rsatkichlari [Elektron resurs]. – Toshkent.

[39] O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. 2026-yil 1-yanvar holatiga muomaladagi bank plastik kartalari, terminallar, bankomat va infokiosklar hamda 2025-yil yanvar–dekabr oylari davomida to‘lov terminallari orqali tushgan tushumlar to‘g‘risida ma’lumot [Elektron resurs]. – 2026. – 20 yanvar.

[40] O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. 2026-yil 1-yanvar holatiga muomaladagi bank plastik kartalari, terminallar, bankomat va infokiosklar hamda 2025-yil yanvar–dekabr oylari davomida to‘lov terminallari orqali tushgan tushumlar to‘g‘risida ma’lumot [Elektron resurs]. – 2026. – 20 yanvar.

To‘lov xizmatlari bozorida banklardan tashqari to‘lov tashkilotlari, elektron hamyonlar va mobil ilovalarning faoliyati ham raqamli hisob-kitoblar imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Shu sababli xizmatlarning qulayligi bilan bir qatorda, komissiya xarajatlari, axborot xavfsizligi va foydalanuvchilarning ishonchini ta’minlash masalalari ham dolzarb bo‘lib bormoqda.

Umumlashtirilgan natijalar O‘zbekistonda raqamli to‘lovlar rivojlanishining uchta asosiy tendensiyasini ko‘rsatadi: to‘lov infratuzilmasining kengayishi, NFC va QR kabi texnologiyalarning ommalashuvi hamda elektron to‘lovlar hajmining ortishi. Shu bilan birga, naqd pul aylanmasining yuqori hajmi raqamli to‘lovlar rivojini faqat naqd pulning qisqarishi bilan baholash yetarli emasligini ko‘rsatadi.

Demak, keyingi bosqichda nafaqat raqamli to‘lovlar sonini ko‘paytirish, balki ularning hududiy qamrovini kengaytirish, kichik biznesni elektron hisob-kitoblarga jalb etish va raqamli moliyaviy xizmatlarga ishonchni mustahkamlash muhimdir. Ushbu yo‘nalishlar raqamli to‘lovlarning iqtisodiy samaradorlik va moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini oshirishdagi rolini kuchaytirishi mumkin.

Xulosa

Tadqiqot natijalari O‘zbekistonda raqamli to‘lovlar va naqd pulsiz hisob-kitoblar tizimi izchil rivojlanayotganini ko‘rsatdi. 2025-yil yakunida bank kartalari soni 68,27 mln donaga, POS-terminallar soni 430,8 ming donaga yetgan, POS/E-POS operatsiyalari hajmi esa 460,26 trln so‘mni tashkil etgan. Bu ko‘rsatkichlar raqamli to‘lovlarning iqtisodiy munosabatlardagi ahamiyati ortib borayotganini tasdiqlaydi.

Shu bilan birga, naqd pul aylanmasining yuqori hajmi raqamli va an’anaviy to‘lov shakllari parallel ravishda saqlanayotganini ko‘rsatadi. Shu sababli, kelgusida to‘lov infratuzilmasini kengaytirish bilan birga, undan foydalanish samaradorligini oshirish ham muhimdir.

Buning uchun kichik biznesni elektron hisob-kitoblarga kengroq jalb etish, QR-kod va mobil to‘lovlar imkoniyatlarini rivojlantirish, hududlar o‘rtasidagi infratuzilmaviy tafovutlarni kamaytirish hamda raqamli xizmatlar xavfsizligini mustahkamlash lozim. Shuningdek, raqamli to‘lovlar samaradorligini baholashda operatsiyalar hajmi, chakana savdodagi ulushi va hududlar kesimidagi foydalanish darajasini muntazam tahlil qilish maqsadga muvofiq.

Umuman, raqamli to‘lovlar siyosatida asosiy e’tibor infratuzilma sonini oshirishdan uning qulayligi, samaradorligi va ommabopligini ta’minlashga qaratilishi kerak. Bu yondashuv iqtisodiy operatsiyalar shaffofligini oshirish va moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA MANBALAR:

1. Jumanazarov M. O‘zbekistonda elektron to‘lovlar tizimi rivojlanishi // Bozor, pul va kredit. – Toshkent, 2013. – № 5. – B. 10–13.

2. Mahmudov U. Markaziy bankning hisob-kitoblar kliring tizimi – davr talabi // Bozor, pul va kredit. – Toshkent, 2014. – № 7. – B. 4–9.
3. Murodov S. O‘zbekistonda raqamli banklarning o‘rni va ularning moliyaviy xizmatlar bozoridagi raqobatga ta’siri // Moliya va bank ishi. – 2025. – T. 11, № 3. – B. 52–57.
4. Navro‘zova K.N., Ortiqov O.A. Naqd pulsiz hisob-kitoblar va to‘lov tizimi: o‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Cho‘lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2014.
5. Nuraliyev N. O‘zbekistonda raqamli to‘lovlarning rivojlanish dinamikasi va moliyaviy inklyuzivlikka ta’siri // Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil. – 2026. – T. 4, № 6. – B. 66–71.
6. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. O‘zbekistonda bank kartalariga asoslangan chakana to‘lovlarning rivojlanish istiqbollari [Elektron resurs]. – 2025. – 11 aprel.
7. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. O‘zbekiston Respublikasida to‘lov tizimining rivojlanish bosqichlari [Elektron resurs].
8. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. 2026-yil 1-yanvar holatiga muomaladagi bank plastik kartalari, terminallar, bankomat va infokiosklar hamda 2025-yil yanvar–dekabr oylari davomida to‘lov terminallari orqali tushgan tushumlar to‘g‘risida ma’lumot [Elektron resurs]. – 2026. – 20 yanvar.
9. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. To‘lov tizimining ko‘rsatkichlari [Elektron resurs]. – Toshkent.
10. Raximova Sh. Naqd pulsiz hisob-kitoblarning soliq ma’muriyatchiligini takomillashtirishdagi roli // Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot. – 2026. – T. 4, № 4. – B. 1265–1270.
11. Yo‘ldoshbekov A. Naqdsiz hisob-kitoblar va raqamli nazorat tizimlarining huquqiy ahamiyati // Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari. – 2026. – T. 6, № 2. – B. 359–367.
12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 21-martdagi PQ–1730-son qarori. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini yanada joriy etish va rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida.
13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 19-apreldagi PQ–1325-son qarori. Bank plastik kartochkalaridan foydalangan holda hisob-kitob tizimini rivojlantirishni rag‘batlantirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida.
14. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004-yil 24-sentabrdagi 445-son qarori. Plastik kartochkalar asosida hisob-kitob qilish tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida.